Woord vooraf

Toen drs. Harry Brinkman, toenmalig voorzitter van de Stichting ZASM (= Zuid-Afrikaanse Spoorwegmaatschappij), op 9 april 1998 mij in mijn kantoor op de Vrije Universiteit in Amsterdam kwam opzoeken om over de totstandkoming van een woordenboek Afrikaans-Nederlands Nederlands-Afrikaans te praten, kon ik niet inschatten welke impact dit gesprek zou hebben op mijn professionele en andere werkzaamheden tijdens de tien jaar die daarop volgden.

Na het nodige aarzelen en voorbehoud van mijn kant, werd er in de zomer van 1999, in samenwerking met mijn collega's Rufus Gouws en Luc Renders, gestart met een *Haalbaarheids- en Definitiestudie voor een Woordenboek Afrikaans-Nederlands en Nederlands-Afrikaans*. Dat leidde in het voorjaar van 2000 tot de opstart van het eigenlijke project, in de wandeling het ANNA-project (= Afrikaans-Nederlands Nederlands-Afrikaans woordenboekproject) genoemd.

Voorzien voor een looptijd van zes jaar, heeft het project uiteindelijk bijna tweemaal zo lang geduurd. Dat feit op zich hoeft niet te verbazen: haast alle lexicografische projecten lopen dubbel zo lang als gepland. Veeleer het feit dat dit project *ondanks* zijn unieke, complexe en ambitieuze karakter, toch binnen een redelijke tijdsspanne kon gerealiseerd worden, mag verwondering baren. Immers bij het entameren van ANNA was het ons niet alleen erom te doen 'waar het aan ontbreekt, een goed woordenboek Afrikaans/Nederlands en vice versa' (R.Dorsman in *Filter* 5 (1998)) te realiseren. We wilden vooral een woordenboek maken dat de verschillen en gelijkenissen tussen twee nauwverwante talen op een heldere, niet-redundante en overzichtelijke wijze in kaart zou brengen.

Te dien einde werd voor dit woordenboek een model *sui generis*, uniek in zijn soort, ontwikkeld: het zgn. *amalgamatiemodel*. Dit model behandelt verwante woorden uit twee talen *tezamen*, in plaats van in twee complementaire delen (A-N en N-A). Daarmee is een directe vergelijking tussen de woorden uit die talen mogelijk. Het model is niet alleen toepasbaar op het Nederlands en het Afrikaans, maar kan ook voor andere nauwverwante talen gebruikt worden, zoals die uit de Nguni-familie (Xhosa, Zoeloe, Ndebele en Swati).

Aan de hand van dit model en gebruikmakend van lexicografisch ge-

reedschap, zoals de editor OMBI en het Referentiebestand Nederlands, eerder aan de VU ontwikkeld, werd eerst het deel Nederlands-Afrikaans aan de universiteit van Stellenbosch geredigeerd. Daarna volgde het deel Afrikaans-Nederlands (aan de VU en de Nelson Mandela universiteit te Port Elizabeth). Tot slot werden de twee delen 'ineengeschoven', geamalgameerd. Dit leidde tot het voorliggende, eerste *geamalgameerde* woordenboek.

Dit woordenboek zou er nooit zijn gekomen zonder het initiatief van de *Stichting ZASM*, die ook het leeuwendeel van de kosten heeft betaald. ZASM heeft daartoe een consortium gevormd met de *PUK-Kanselierstrust Noordwes-Universiteit*, *Potchefstroom* en de *Universiteit Stellenbosch*, die samen de kosten van het werk in Zuid-Afrika hebben gedragen.
Grote financiële steun aan Nederlandse kant werd gevonden bij de *Van den Berch van Heemstede Stichting*. Aan Zuid-Afrikaanse kant leverde de *Joan Louw Trust* een belangrijke bijdrage. Het *Prins Bernhard Cultuurfonds* gaf een subsidie voor de amalgamatie en de *Nederlandse Taalunie* voor de eindredactie. Controle van het materiaal kon plaatsvinden dankzij een subsidie van de *Vlaamse regering*, afdeling *Buitenlandse Zaken*. Ten slotte werd publicatie mede mogelijk gemaakt door een ruime subsidie van de *LW Hiemstra Trust* in Kaapstad, opgericht door Riekie Hiemstra ter herinnering aan Ludwig Wybren (Louis) Hiemstra.

Bij het einde van dit project zou ik iedereen, collega-redacteuren, medewerkers, dataleveranciers, sponsors, uitgever, vormgever en anderszins betrokkenen, mijn oprechte dank willen betuigen. Dankzij hun grote inzet en deskundigheid is dit woordenboek geworden tot wat het nu is. Het zou mij te ver voeren om iedere betrokkene ook bij naam te vermelden, al wil ik graag hen die mij tot het einde toe, bij het uitvoeren van de spreekwoordelijke laatste loodjes (die inderdaad ook loodzwaar wogen) zijn blijven helpen een bijzonder woord van dank toesturen: baie dankie Else, Isa, Martien en Roeland, ook in spannende en soms moeilijke omstandigheden bleef het prettig samenwerken met jullie. Tot slot zou ik aan Harry Brinkman willen zeggen dat mij het besluit dat ik tien jaar geleden op zijn instigatie nam, nog steeds niet spijt.

em.prof.dr. Willy Martin
VU Amsterdam
voorjaar 2011

Woord vooraf

Toe drs. Harry Brinkman, eertydse voorsitter van die Stichting ZASM (= Zuid-Afrikaanse Spoorwegmaatschappij) op 9 April 1998 my in my kantoor by die Vrye Universiteit van Amsterdam kom opsoek het om oor die totstandkoming van ’n woordeboek Afrikaans-Nederlands/Nederlands-Afrikaans te praat, kon ek nie raai watter impak hierdie gesprek op my professionele en ander werksaamhede in die daaropvolgende tien jaar sou hê nie.

Na die nodige aarseling en voorbehoud van my kant af, is daar in die somer van 1999, in samewerking met my kollegas Rufus Gouws en Luc Renders, begin met ’n *Haalbaarheids- en Definitiestudie voor een Woordenboek Afrikaans-Nederlands en Nederlands-Afrikaans* wat in die voorjaar van 2000 gelei het tot die begin van die eintlike projek, in die omgang bekend as die ANNA-projek (= Afrikaans-Nederlands Nederlands-Afrikaans woordeboekprojek).

Alhoewel daar beplan is vir ’n werkstyd van ses jaar het die projek uiteindelik amper twee maal so lank geduur. Dié feit as sodanig is geen verrassing nie: feitlik alle leksikografiese projekte duur dubbeld so lank as wat beplan is. Veel eerder moet daar waardering wees vir die feit dat die projek *ondanks* sy unieke, komplekse en ambisieuse aard tog binne ’n redelike tydsduur verwerklik kon word. Immers, by die beplanning van ANNA het dit vir ons nie slegs daarom gegaan om ‘waaraan dit ontbreek, ’n goeie woordeboek Afrikaans/Nederlands en omgekeerd’ (R. Dorsman in *Filter* 5 (1998)) te verwerklik nie. Ons wou veral ’n woordeboek maak wat die verskille en ooreenkomste tussen twee nou verwante tale op ’n duidelike, nie-redundante en oorsigtelike manier sou weergee.

Uiteindelik is daar vir hierdie woordeboek ’n model *sui generis*, uniek in sy soort, ontwikkel: die sogenaamde *amalgamasiemodel.* Hierdie model behandel verwante woorde uit twee tale *gesamentlik*, in plaas van in twee aanvullende dele (A-N en N-A). Daarmee is ’n regstreekse vergelyking van die woorde uit die tale moontlik. Die model is nie slegs op Nederlands en Afrikaans toepasbaar nie, maar kan ook vir ander nou verwante tale gebruik word, byvoorbeeld dié uit die Nguni-familie (Xhosa, Zoeloe, Ndebele en Swati).

Aan die hand van die model en met gebruikmaking van leksikografiese

gereedskap, soos die OMBI-redigeerder en die Referentiebestand Nederlands, reeds vroeër aan die VU ontwikkel, is eerstens die deel Nederlands-Afrikaans aan die Universiteit van Stellenbosch versorg. Daarna het die deel Afrikaans-Nederlands (aan die VU en die Nelson Mandela Universiteit in Port Elizabeth) gevolg. Ten slotte is die twee dele ineengevoeg, geamalgameer. Dit het gelei tot hierdie eerste *geamalgameerde* woordeboek.

Hierdie woordeboek sou nooit tot stand kon gekom het sonder die inisiatief van die *Stichting ZASM* wat ook die grootste deel van die koste gedra het nie. ZASM het daarvoor 'n konsortium gevorm met die *PUK-Kanselierstrust: Noorwes-Universiteit*, *Potchefstroom* en die *Universiteit van Stellenbosch* wat gesamentlik die koste van die werk in Suid-Afrika gedra het.
Aan Nederlandse kant is groot finansiële ondersteuning verkry van die *Van den Berch van Heemstede Stichting*. Aan Suid-Afrikaanse kant het die *Joan Louw Trust* 'n belangrike bydrae gelewer. Die *Prins Bernhard Cultuurfonds* het 'n subsidie gegee vir die amalgamasie en die *Nederlandse Taalunie* vir die eindredaksie. Nagaan van die materiaal kon plaasvind danksy 'n subsidie van die *Vlaamse regering*, afdeling *Buitelandse Sake.*
Ten slotte is die publikasie mede-moontlik gemaak deur 'n ruim subsidie van die *LW Hiemstra Trust* in Kaapstad, opgerig deur Riekie Hiemstra ter herinnering aan Ludwig Wybren (Louis) Hiemstra.

Aan die einde van hierdie projek wil ek aan elkeen, redakteurs, medewerkers, verskaffers van data, borge, uitgewer, ontwerper en ander betrokkenes my opregte dank betuig. Danksy hulle groot bydrae en deskundigheid kon die woordeboek dit word wat hy nou is. Dit is nie vir my moontlik om elke betrokkene by die naam te noem nie maar ek wil graag tot diegene wat my tot die einde toe met die uitvoering van die allerlaaste take (wat nie altyd maklik was nie) bly help het 'n besondere woord van dank rig: baie dankie Else, Isa, Martien en Roeland, ook onder spannende en soms moeilike omstandighede bly dit 'n plesier om met julle saam te werk. Ten slotte wil ek aan Harry Brinkman sê dat ek my besluit wat ek tien jaar gelede op sy aandrang geneem het steeds nie berou nie.

em.prof.dr. Willy Martin
VU Amsterdam
voorjaar 2011
(vertaling: Rufus Gouws)

Gebruiksaanwijzing

1. Het algemeen karakter van dit woordenboek

Voor u ligt een woordenboek dat eruitziet als een *tweetalig woordenboek* Afrikaans/Nederlands – en dat ook is, maar daarnaast ook sterk afwijkt van wat daaronder traditioneel wordt verstaan.
Een tweetalig woordenboek bestaat immers in de regel uit twee delen. Bij het voorliggende woordenboek, ANNA (= Afrikaans-Nederlands, Nederlands-Afrikaans), is dit niet het geval: het bestaat uit slechts *één deel* waarin de twee talen *gezamenlijk* worden beschreven en vertaald. Er zijn dus niet twee ingangen *tafel* – één in een deel Nederlands-Afrikaans en één in een deel Afrikaans-Nederlands – maar één enkele. In vaktaal heet het dat de beide talen *geamalgameerd* zijn, letterlijk: de woordenboekartikelen uit beide talen zijn samengevoegd en samengesmolten. Dit maakt dit woordenboek tot een unicum in de lexicografie – nooit eerder zijn twee talen als één taal in een bilinguaal woordenboek weergegeven.
De keuze voor dit model werd ingegeven door de nauwe verwantschap tussen het Nederlands en het Afrikaans. Het Afrikaans is in de zeventiende eeuw uit het Nederlands ontstaan en heeft zich in de loop der eeuwen ontwikkeld tot een zelfstandige taal met een eigen spelling, morfologie en grammatica. Het heeft echter ook nog steeds een woordenschat die, wat vorm en betekenis betreft, voor een groot deel met de Nederlandse woordenschat overlapt. Juist door de amalgamatie wordt een directe vergelijking tussen de twee talen veel makkelijker: de gebruiker hoeft het woord *tafel* niet op te zoeken in het deel Nederlands-Afrikaans en in het deel Afrikaans-Nederlands, maar ziet in één keer de gelijkenissen (bv. die tafel *dek* vs. de tafel *dekken*) en de verschillen (bv. die tafel *afdek* vs. de tafel *afruimen*) in de beide talen.
Een geamalgameerd woordenboek is zodoende naast een vertaalwoordenboek vooral ook een *contrastief woordenboek*: verschillen en gelijkenissen tussen de woorden en de betekenissen in de twee talen worden op een systematische en overzichtelijke wijze aan de gebruiker getoond. Slaat de gebruiker bijvoorbeeld een ingang als *robot* op, dan zal hij daar kunnen zien:

- dat Nederlands en Afrikaans allebei het woord *robot* kennen,
- dat één betekenis (‘automaat’) zowel in het Nederlands als in het Afrikaans voorkomt en één betekenis (‘stoplicht’) alleen in het Afrikaans,
- en dat beide talen een aantal verbindingen kennen die vrijwel gelijk zijn (gemarkeerd met =), maar ook een aantal andere die kleinere en grotere verschillen vertonen (gemarkeerd met ≠).

Zie onderstaand voorbeeld waarin het Nederlands romein en het Afrikaans cursief wordt weergegeven.

robot nw. [de; mv: -s,- ten], ***robot*** nw. [mv: -*te*]
A|N **(automaat die arbeid verricht)** ***robot, blikman*** ≠ als een robot bewegen *soos 'n blikman/robot beweeg*
N ***(paal met lig wat verkeer reël)*** **stoplicht, verkeerslicht =** *vir 'n robot wag* wachten voor een stoplicht ≠ *die robot verander na rooi/groen* het stoplicht springt op rood/groen; *die robot is rooi/groen/geel* het stoplicht staat op rood/groen/oranje; *oor 'n (rooi) robot ry* door het (rode) stoplicht rijden; *'n robot ignoreer* een stoplicht negeren; *die bestuurder het by die robot gestaan en wag* de automobilist stond te wachten voor de verkeerslichten

Ten slotte en niet het minst is een geamalgameerd woordenboek ook een leeswoordenboek: een woordenboek waarin men niet alleen naar vertalingen kan zoeken of contrasten kan vinden, maar één waarin men ook kan lezen en grasduinen. Wie in ANNA bijvoorbeeld 'bloot' opzoekt, vindt er niet alleen dat de meest gebruikelijke equivalent voor N. bloot A. *kaal* is, ANNA voert hem verder mee: van bloot naar blootshoofds (A. *kaalkop*), van blootshoofds naar *bloots ry* (N. het (iem.) lastig maken), van *bloots ry* naar blootsvoets (A. *kaalvoet*) etc. Met andere woorden, voor je het weet neemt ANNA je mee van woord tot woord tot woord, en precies dan heeft ze heel wat te bieden.

2. Het amalgamatiemodel en de soorten ingangen in ANNA

Het speciale model, het zogenaamde *amalgamatiemodel*, dat voor dit woordenboek werd ontwikkeld (zie: W. Martin, 'Het ANNA-project of hoe men toch twee talen kan dienen', in: W.Martin, *Over woordenboeken*, Uitgeverij Het Spectrum, Utrecht, 2006) is een novum in de lexicografie. Het geldt niet alleen voor het Nederlands en het Afrikaans, maar is tevens bruikbaar voor de beschrijving van andere nauwverwante talen, zoals, de Zuid-Afrikaanse zwarte talen uit de Nguni- (Xhosa, Zoeloe, Ndebele, Swati) en de Sotho-familie (Sesotho sa Leboa, Sesotho en Setswana) of voor Scandinavische talen als het Deens, het Zweeds en het Noors. Een essentiële voorwaarde voor de toepasbaarheid van het model is dat de beide talen een grote mate van vorm- en betekenisverwantschap vertonen. Zo kent het Nederlands woorden als *tafel*, *ontsnappen*, *cabaret*, *bloempot*, *opsnijden*, *pompoen* en *maken*, daar waar het Afrikaans de volgende tegenhangers kent: *tafel*, *ontsnap*, *kabaret*, *blompot*, *opsny*, *pampoen* en *maak*.
De bovenstaande voorbeelden vertonen niet alleen een grote formele gelijkenis, zij zijn ook semantisch verwant: zij hebben één of meer bete-kenissen gemeenschappelijk. Deze woorden worden in het model

'cognates' (cognaten, woorden met gelijke afstamming, of gecombineerde trefwoorden) genoemd. In ANNA zijn, op een totaal van ongeveer 60.000 ingangen, 29.500 cognates. Door gebruik te maken van het cognate-concept kan dus voor ruim de helft van de items de 'dubbele macrostructuur' (het voorkomen van het item zowel in het ene deel (i.c. Afrikaans-Nederlands) als in het andere deel (i.c. Nederlands-Afrikaans) vermeden worden.
Hieronder worden nu eerst de voornaamste kenmerken van het amalgamatiemodel opgesomd:

- in plaats van de traditionele dubbele macrostructuur (trefwoordenlijst) gespreid over twee volumes (A-B, B-A) worden de macrostructuren van de twee talen (A en B) geünificeerd tot één geheel;
- de unificatie gebeurt op basis van formele en semantische verwantschap: woorden worden geamalgameerd als ten minste één betekenis gemeenschappelijk is. De vorm moet 'dezelfde' zijn, dat wil zeggen: ofwel volledig identiek (zie 'tafel'), ofwel een systematisch morfologisch en/of orthografisch verschil vertonend (zie 'opsnijden/*opsny*' of 'cabaret/*kabaret*') ofwel, ondanks asystematische verschillen nog als 'gelijk' herkenbaar (zie 'pompoen/*pampoen*' of 'bloempot/*blompot*');
- waar een niet-geamalgameerde weergave van de woorden tot een zeer grote redundantie zou leiden, reduceert het amalgamatiemodel deze redundantie zowel in de macro als in de micro (de informatie over de trefwoorden) drastisch;
- deze reductie leidt ook tot een verhoging van de kwaliteit: het model garandeert immers een optimale en directe vergelijkbaarheid tussen de woorden van de twee verwante talen;
- het model is niet aan het talenpaar Nederlands-Afrikaans gebonden, maar is ook toepasbaar op andere nauwverwante talenparen;
- ten slotte is het amalgamatiemodel een bidirectioneel en bifunctioneel model, dat wil zeggen dat de cognate-items (zie hieronder) in beide taalrichtingen (in het geval van ANNA: van het Nederlands naar het Afrikaans en omgekeerd) kunnen gelezen worden en dat de woordenboekinformatie voor de twee groepen sprekers uit het talenpaar is bestemd.

In ANNA treft men vijf soorten ingangen aan:

- **absolute cognates**

woorden in de beide talen die qua vorm en betekenis volledig identiek zijn, zoals tafel/*tafel*, hart/*hart*, kaas/*kaas* en paniek/*paniek;*

- **absolute cognates met vormverschil**

woorden die in de beide talen dezelfde betekenis(sen) hebben, maar

vormverschil vertonen zonder dat dit verschil de herkenbaarheid in de weg staat, zoals ontsnappen/*ontsnap*, gel/*jel*, pad/*padda*, kabeljauw/*kabeljou*, zalm/*salm* en spliterwt/*splitertjie;*

- **partiële cognates**

woorden die in tegenstelling tot absolute cognates in ten minste één betekenis verschillen, zoals robot/*robot* (robot betekent in het Afrikaans ook 'stoplicht') of geil/*geil* (naast de gemeenschappelijke betekenis 'wellustig' betekent geil in het Afrikaans ook 'vruchtbaar') of aardig/*aardig*, dat één betekenis in het Nederlands en het Afrikaans gemeenschappelijk heeft ('behoorlijk, veel'), drie betekenissen die alleen in het Nederlands gebruikt worden ('sympathiek', 'welwillend' en 'leuk') en twee betekenissen die alleen in het Afrikaans voorkomen ('naar, misselijk' en 'ongemakkelijk');

- **niet-cognates**

woorden met dezelfde betekenis maar een duidelijk verschillende vorm, zoals N. verkeersdrempel/A. *spoedwalletjie* of *spoedhobbel*, A. *kaalfoto*/N. naaktfoto, N. kameleon/A. *verkleurmannetjie*, A. *pylreguit*/N. kaarsrecht, N. logé/A. *kuiergas*, N. citroen/A. *suurlemoen*, A. *hoenderkop*/N. tureluurs, N. ouwehoeren/A. *strooi praat*, A. *gonswoord*/N. buzzword;

- **valse vrienden**

woorden die alleen de vorm (quasi)gemeen hebben maar geen enkele betekenis, zoals N. limoen (= kleine citroen)/A. *lemoen* (= sinaasappel), N. glasbak (= A. *bottelbank*)/A. *glasbak* (= N. glazen schaal) of N. amper/A. *amper*. In ANNA ziet dit laatste woordpaar er, enigszins vereenvoudigd, als volgt uit:

***amper*[1]** bw. *{!!}*
A ***(net nie, byna)*** **bijna**
= *amper dood* bijna dood
≠ *dit het amper onbetaalbaar geword* het is haast onbetaalbaar geworden; <inf.> *so ampertjies in/oor* centimeters naast/over **≠** <fig.> *amper, maar nog nie stamper* bijna, maar niet helemaal

amper[2] bw. *{!!}*
N **(nauwelijks)** ***net-net, nouliks***
≠ hij verdient amper genoeg om rond te komen *hy verdien nouliks genoeg om uit te kom*; hij kan amper bij de bovenste plank *hy kan net-net by die boonste rak bykom*

Valse vrienden kunnen tot allerlei misverstanden leiden. Zo betekent het Afrikaanse *amper* precies het tegenovergestelde van het Nederlandse. Wie in het Nederlands 'amper' de trein heeft gehaald, heeft hem nog net gehaald. Wie in het Afrikaans 'amper' de trein heeft gehaald, heeft hem net niet gehaald. Een 'valse vrienden'-paar wordt door de speciale markering !! gekenmerkt. Deze markeerder geldt alleen voor absolute valse vrienden, niet voor partiële (= cognates met additionele betekenis-

(sen) in het Nederlands en/of het Afrikaans; zie hierboven onder partiële cognates), noch voor mogelijke valse vrienden bij homoniemen.

3. Opbouw en structuur van een artikel

Uit de vorige paragraaf zal duidelijk geworden zijn dat ANNA zowel een vertaal- als een contrastief als een leeswoordenboek wil zijn en twee groepen gebruikers wil dienen: Afrikaans- én Nederlandstaligen; voor de eersten is het Nederlands minder of onbekend (= niet-moedertaal), voor de laatsten het Afrikaans.

ANNA is dus zo ingericht dat Afrikaanstaligen er passieve (bijvoorbeeld wat een Nederlands(e) woord/uitdrukking betekent) én actieve informatie (bijvoorbeeld hoe je een Nederlands woord verbuigt/vervoegt/gebruikt) over het Nederlands kunnen vinden. Het omgekeerde geldt voor de Nederlandstaligen: zij vinden er actieve en passieve informatie over het Afrikaans in.
Om die doelgroepen te bereiken en die functies (tekstproductie en tekstreceptie) te realiseren, is er een speciale artikelstructuur ontworpen waarbij een onderscheid wordt gemaakt tussen de niet-cognates (of niet-gecombineerde) en de cognates (of gecombineerde) trefwoorden.

3.1 Niet-cognates of niet-gecombineerde trefwoorden

De behandeling van niet-cognates verschilt niet veel van wat men doorgaans in een traditioneel bilinguaal woordenboek vindt. Het Nederlandse en het Afrikaanse trefwoord worden allebei als aparte ingang opgenomen. Zo vindt men in dezelfde trefwoordenlijst:
naast *padblokkade* ook wegversperring
naast *paddaboutjie* ook kikkerbilletje
naast *paddaman* ook kikvorsman
naast *paddavissie* ook dikkopje
naast *padvark* ook wegpiraat
etc., etc.

Een typische behandeling van een non-cognate ziet er als volgt uit:

padblokkade nw. [mv: *-s*]
A ***(afsperring v. 'n pad)*** **wegversperring**

wegversperring nw. [de; mv: -en]
N **(versperring v.e. weg)** ***padblokkade***

Bovenstaande artikels geven dus voor het brontaalitem orthografische

(de spelling), morfo-grammaticale (de woordcategorie (nw.), het meervoud en, in het geval van het Nederlands, het lidwoord) en semantische informatie (resumé in de brontaal en vertaalequivalenten in de doeltaal).
Stel dat een Nederlandstalige het woord *padblokkade* in een Afrikaanse tekst tegenkomt, dan vindt hij de betekenis ervan (passieve informatie) onder het desbetreffende item. Tevens vindt hij er productieve informatie (zoals het meervoud). Wil hij het Afrikaanse item voor 'wegversperring' kennen en gebruiken (actieve informatie), dan kan hij het, net zoals bij elk ander productief tweetalig woordenboek, vanuit zijn moedertaal (i.c. 'wegversperring') opzoeken. En hetzelfde geldt, *mutatis mutandis,* voor de Afrikaanstalige die 'wegversperring' in een Nederlandse tekst tegenkomt.
De behandeling van voorbeelden en uitdrukkingen verschilt in de regel niet van wat men in 'gewone' vertaalwoordenboeken vindt: zij functioneren als passieve informatie (in een begripswoordenboek) voor de niet-brontaalspreker (bijvoorbeeld voor de Nederlandstalige bij het woord *kaalbas* hieronder) en als actieve informatie (in een productiewoordenboek) voor de brontaalspreker (bijvoorbeeld voor de Afrikaanstalige bij hetzelfde item *kaalbas*).

kaalbas bw.
A *(*<inf.> ***sonder klere aan)*** **naakt, in je blootje, in je blote kont, in je nakie =** *kaalbas rondloop* naakt rondlopen; **≠** *kaalbas staan* in je blote bast staan; *kaalbas swem* naakt zwemmen, naaktzwemmen.

Het 'bijzondere' bij deze meer uitgebreide artikels zit hem vooral in de indeling in contrastieve (≠) en niet-contrastieve (=) voorbeelden. In paragraaf 4 wordt hierop verder ingegaan.

3.2 Cognates of gecombineerde trefwoorden

Van de cognate trefwoorden zijn de partiële de meest complexe. Aan de hand van het item bek/*bek* (hier in verkorte vorm weergegeven) wordt eerst de betekenisamalgamatie toegelicht.

bek nw. [de; mv: -ken] ***bek*** nw. [mv: *-ke*]
A|N ❶ **(snavel of muil)** ***bek***
≠ <fig.> *reg in die leeu se bek inloop* je in het hol van de leeuw wagen
❷ **(**<pej., inf.> **mond v.e. mens)** ***bek***
= <fig.> je bek houden *jou bek hou*
≠ hij geeft hem een dreun op zijn bek *hy gee hom 'n hou op sy bek* **≠** <fig.> een grote bek hebben *'n groot bek hê, grootbek wees*; <fig.> op zijn bek gaan *op sy bek val*; <fig.> dit is spekkie voor het bekkie *dit is presies wat een mens wil hê*; <fig.> breek me de bek niet open *moenie dit uit my probeer trek nie*
≠ *iemand op sy bek slaan* iemand op zijn smoel slaan; **≠** <fig.> *'n groot bek opsit* een grote smoel opzetten; <fig.> *'n groot bek* een grote waffel, een mond als een hooischuur; <fig.> *jou bek rek* een grote mond opzetten;<fig.> *'n dik bek hê* mokken,

pruilen; <fig.> *so moet 'n bek praat!* zo mag ik het horen!; <fig.> *pure bek wees* een praatjesmaker zijn; <fig.> *iemand in die bek ruk* iemand terugfluiten
❸ (wat op een bek lijkt) *bek*
= de bek van een bankschroef *die bek van 'n bankskroef*; de bek van een schaaf *die bek van 'n skaaf*
A ***(uitloop/opening)*** **mond, opening**
= *die bek van 'n grot* de opening van een grot **≠** *die bek van 'n geweer/kanon* de tromp van een geweer/kanon; *bek van 'n trechter* trechtermond

Het trefwoord *bek* heeft vier betekenissen: drie gemeenschappelijke en één die alleen in het Afrikaans voorkomt. De gemeenschappelijke betekenissen komen het eerst, vervolgens, in voorkomend geval, de exclusief Nederlandse en daarna, eveneens in voorkomend geval, de exclusief Afrikaanse. Overigens worden de betekenissen per taalblok (A|N, N, A) genummerd.
In het geval van *bek* kunnen zowel de Nederlandstalige als de Afrikaanstalige gebruiker zien dat bek/*bek* heel wat semantische gelijkenissen vertoont: beide hebben de eerste betekenis van *bek* uitgebreid van dieren naar mensen (betekenis 2) en vervolgens naar levenloze objecten (betekenis 3). Het Afrikaans gaat nog één stap verder en veralgemeent *bek* tot 'opening' (zie betekenis 4). De verschillen en gelijkenissen tussen het Afrikaans en het Nederlands situeren zich echter niet alleen op het vlak van de semantiek, maar ook op dat van de combinatoriek (= de verbindingen/voorbeelden). Hierover gaat de volgende paragraaf.

4. Behandeling van voorbeelden/verbindingen

In een geamalgameerd woordenboek zoals ANNA hebben de voorbeelden/verbindingen al naargelang de brontaal de moedertaal van de gebruiker is of niet, een actieve dan wel een passieve functie.
Een Nederlandstalige die *'n dik bek hê* opzoekt, gebruikt het woordenboek passief: hij zoekt als niet-moedertaalspreker een Afrikaanse verbinding op die hij niet kent/begrijpt. Omgekeerd, voor de Afrikaanstalige geldt dat hij *'n dik bek hê* niet dient op te zoeken om te begrijpen wat er staat, maar dat wel doet, bijvoorbeeld, om te weten te komen hoe je die uitdrukking in het Nederlands weergeeft. Hij gebruikt het woordenboek dus actief: om te produceren.
Voorbeelden/verbindingen hebben in ANNA echter niet alleen een begrips- of een productieve functie, maar vooral ook een *comparatieve functie*. Het contrast tussen twee nauwverwante talen als het Afrikaans en het Nederlands ligt immers niet alleen op het vlak van de semantiek (de betekenis), maar met name ook op het vlak van de combinatoriek (de verbindingen). Hoe dit combinatorische contrast wordt weergegeven, wordt hieronder toegelicht.

Verbindingen/voorbeelden in ANNA houden rekening met drie binaire parameters:

- het contrast: levert de verbinding een contrast op in de twee talen of niet (is de verbinding wel of niet tegenstellend/contrastief relevant)?
- de (bron)taal: komt de verbinding uit het Nederlands of Afrikaans?
- de idiomaticiteit: is de verbinding al of niet idiomatisch (= figuurlijk)?

Van deze parameters is de eerste de belangrijkste: in ANNA is een verbinding *tegenstellend of contrastief relevant* als en slechts als:

- ofwel een of meer combinatiewoorden in beide talen verschillen; bijvoorbeeld bij het trefwoord *kabaal*: N. kabaal *maken* ↔ A. kabaal *maak/opskop*;
- ofwel de vertaling van het trefwoord in de verbinding afwijkt van de opgegeven vertaalequivalent(en); bijvoorbeeld: als A. *kaalbas* = N. naakt, in je blootje, in je blote kont, dan A. *kaalbas staan* ↔ N. in je blote bast staan;
- ofwel aan allebei de voorwaarden voldaan is.

Rekening houdend met deze drie parameters worden voorbeelden/verbindingen per betekenis opgegeven en als volgt gerangschikt:

- eerst komen alle verbindingen met het Nederlands als brontaal, met daarbinnen eerst alle verbindingen die gelijk zijn (=), gevolgd door deze die verschillend/contrasterend zijn (≠), waarbij telkens de niet-idiomatische verbindingen aan de idiomatische voorafgaan; voorbeelden/verbindingen die tot dezelfde categorie behoren worden door een puntkomma (;) gescheiden;
- vervolgens komen alle contrastieve verbindingen met het Afrikaans als brontaal, in dezelfde orde als hierboven voor de Nederlandse verbindingen is opgegeven.

Door de verbindingen volgens taal en contrast te ordenen kan de gebruiker (bijvoorbeeld bij ‘bek’ in de tweede betekenis ‘mond v. mens’) onmiddellijk zien waar verschillen (≠) en gelijkenissen (=) bij de verbindingen te vinden zijn. Hij kan ook bij het ‘lezen’ en raadplegen zijn eigen route bepalen. Is hij vooral geïnteresseerd in de verschillen, dan kan hij volstaan met de paden die contrastief relevante verbindingen weergeven (≠). Is hij vooral in idiomen geïnteresseerd, dan kan hij zich tot de figuurlijke verbindingen beperken. Overigens wijst bij cognatebetekenissen de categorie ‘contrastief relevante verbindingen vanuit het Afrikaans’ (*A* ≠) de Afrikaanstalige tevens op andere mogelijke Nederlandse vertaalequivalenten dan degene die hij in het vertaalprofiel vindt (bijvoorbeeld N. ‘smoel’ als vertaling voor A. *bek*).

5. Verwijzingen

Verwijzingen spelen een belangrijke rol in het amalgamatiemodel, omdat een groot aantal trefwoorden, de cognates, als één artikel behandeld worden. Aangezien ervoor gekozen is deze cognates of gecombineerde trefwoorden vanuit het Nederlands op te voeren en te behandelen (zo wordt het gecombineerde trefwoord pompoen/*pampoen* bij pompoen behandeld en niet bij *pampoen*), is er met name voor deze cognate-trefwoorden een verwijssysteem uitgewerkt.
Dit verwijssysteem zorgt ervoor dat wie een Afrikaans item opzoekt er inderdaad bij terechtkomt, ook al wordt het niet behandeld op de plek waar het item alfabetisch gezien thuishoort. Met andere woorden: wie *pampoen* opzoekt, dient het makkelijk te vinden ook al wordt het onder pompoen behandeld.
Het verwijssysteem dat ANNA hanteert, werkt pragmatisch, gebruikmakend van de volgende principes:

- Afrikaanse cognate items verwijzen niet naar hun Nederlandse pendanten als ze onmiddellijk eraan (zouden) voorafgaan of erop (zouden) volgen: bijvoorbeeld bij A. *kabbel* wordt niet naar N. kabbelen verwezen omdat *kabbel* onmiddellijk aan kabbelen/*kabbel* voorafgaat;
- Afrikaanse items die niet in de onmiddellijke buurt van hun cognate voorkomen, verwijzen wél naar hun Nederlandse pendanten en wel als volgt:
- bij een asystematisch spellings- en/of vormverschil wordt er op *woord*niveau verwezen (bijvoorbeeld *pampoen* zie pompoen of *lê* zie leggen en liggen);
- bij een systematisch spellings- of vormverschil wordt er, meestal, op *cluster*- of *woorddeel*niveau verwezen (bijvoorbeeld *leksi-* zie (ook) lexi- (met systematische ks/x-wisseling)). Deze laatste verwijzingen worden met een grijze balk in de tekst gemarkeerd indien het bereik van het cluster- of woorddeel (dit is het aantal items dat voorkomt tussen het begin van een cluster en het einde ervan, bv. bij het cluster *baba-* zijn dat de items van *baba-aartappel* tot *babawagter*) zeven of meer trefwoorden bedraagt. Ook bij spellingsalternanties als *s*/z en *y*/ij is zo veel mogelijk met deze principes rekening gehouden.
- bij verwijzingen tussen homoniemen wordt ook de woordsoort van de trefwoorden opgegeven; bijvoorbeeld *keer*[2] (ww.) *zie* keren (ww.), dit omdat het A. *keer* homoniem is met het N. en A. keer (nw.).

Overigens wordt er ook bij de functiewoorden verwezen, naar het grammaticaal compendium. Daar dit niets met opzoekbaarheid van cognates te maken heeft, wordt dit soort verwijzing niet hier, maar in de volgende paragraaf behandeld.

6. Nawerk

In feite bestaat het ANNA-woordenboek uit twee delen. Een *eerste deel* waarin de lexicale woorden (zelfstandige naamwoorden, bijvoeglijke naamwoorden, werkwoorden, bijwoorden en tussenwerpsels) uit de twee talen beschreven worden. En een *tweede deel* dat bestaat uit:

- functiewoorden,
- geografische namen,
- namen van talen
- en afkortingen.

De keuze om deze items niet in het centrale 'lexicale' gedeelte van het woordenboek te plaatsen, heeft met het volgende te maken:

- wat de functiewoorden betreft: in tegenstelling tot de lexicale woorden liggen verschil en gelijkenis hier niet zozeer op lexicaal en combinatorisch, maar wel op functioneel vlak (de functie(s) betreffend). Vandaar dat er gekozen is voor een weergave waarbij de voorbeelden/verbindingen als illustratie van de functie bedoeld zijn en dus niet geordend worden op basis van combinatorische verschillen;
- wat de geografische namen en de namen van talen betreft: net als bij andere eigennamen zijn alleen die namen in het lexicale deel opgenomen die een eigen lexicaal leven leiden (bijvoorbeeld eigen verbindingen en/of eigen betekenissen vertonen), of tot de specifieke 'context' van Zuid-Afrika en/of Nederland en België behoren (bijvoorbeeld Afrikaner, Belg, Nederlander, Zuid-Afrika, België, Nederland etc.); de andere geografica en taalnamen zijn in aparte lijsten weergegeven;
- omdat ook afkortingen een afwijkende behandeling hebben, zijn ze eveneens afzonderlijk, in het nawerk, opgenomen.

Ten slotte bevat het nawerk ook nog een lijst van hoofdtijden van Nederlandse onregelmatige werkwoorden.

7. Wat men verder nog moet weten over ANNA

7.1 Metataal

In ANNA worden zowel het Nederlands als het Afrikaans als metataal gebruikt (beide zijn begrijpelijk voor de verschillende gebruikers):

- bij de cognates wordt bij de gemeenschappelijke betekenissen het resumé (korte betekenisomschrijving) in het Nederlands gegeven;
- bij niet-cognates en bij de niet gemeenschappelijke betekenissen van de cognates wordt het resumé al naargelang van de betekenis van het item in de brontaal (Afrikaans of Nederlands) gegeven;
- opmerkingen worden gegeven daar waar het item een toelichting

behoeft die niet (makkelijk) door middel van de vertaling kan worden weergegeven, bijvoorbeeld bij *binnevet*: '*Die uitdrukking 'die binnevet van die boud' is 'n volksetimologie van die Engelse uitdrukking "the benefit of the doubt".*' Opmerkingen worden altijd in het Afrikaans weergegeven (ook als zij op informatie over het Nederlands betrekking hebben);

- grammaticale en stilistische aanduidingen worden gegeven in de taal van het beschreven item;
- 'vertalingen' die louter metatalig zijn, zoals de uitleg bij de uitdrukking '*dankie hond!*' (in het artikel '*dankie*'): 'gezegd tegen iemand die geen 'dank u' zegt', worden in de regel tussen ronde haken ( ) weergegeven.

7.2 Meervoudsopgave

Bij de meervoudsopgave is in eerste instantie voorrang gegeven aan duidelijkheid boven consistentie; een meervoud kan dus zowel voluit worden weergegeven als in verkorte vorm. De meervoudsaanduiding slaat op de vorm van het item: als een van de betekenissen een meervoud heeft, dan wordt bij de grammaticalia deze meervoudsvorm opgegeven. Als het item in kwestie niet telbaar is, wordt dat door [mv: –] aangeduid. In de regel kennen eigennamen geen meervoud; in deze gevallen blijft elke meervoudsindicatie achterwege. Ook bij pluralia tanta (items die alleen in het meervoud voorkomen, bijvoorbeeld 'verblijfskosten') staat er geen meervoudsopgave; bij de Nederlandse items staat wel het lidwoord.

7.3 Volgordekwesties

Voor de geamalgameerde macrostructuur waarbij Afrikaanse en Nederlandse items samen voorkomen, gelden de gewone alfabetiseringsregels. Items met kleine letter in het begin van het woord gaan vooraf aan items met hoofdletter.

Bij homoniemen (die door superscripten worden gescheiden) geldt de volgende volgorde:

- bijvoeglijke naamwoorden
- naamwoorden
- werkwoorden
- bijwoorden
- tussenwerpsels
- functiewoorden

Indien bij homoniemen verwijswoorden voorkomen, komen zij op de laatste plaats. Bijvoorbeeld: hoor[1] (nw.), hoor[2] (tw.), *hoor*[3] (ww.) zie horen (ww.).

Werkwoorden worden gesubcategoriseerd en als volgt geordend:
- intransitiva
- intransitiva die ook reflexief gebruikt kunnen worden (= optioneel reflexief)
- transitiva (al of niet optioneel reflexief)
- reflexiva (= verplicht reflexief)
- koppel- en hulpwerkwoorden

Bij de opgave van vertaalequivalenten geldt, in de regel, dat het meest gebruikelijke item vooropstaat. Met name bij cognates is dat belangrijk: vaak staat er wel een Afrikaans cognate-item, maar is dit het minder gebruikelijke woord. Zo staat bij de cognate ordinair/*ordinêr* het minder gebruikelijke *ordinêr* pas op de derde plaats als vertaling van ordinair, na *vulgêr* en *goedkoop*.
Men dient, bij het raadplegen van de cognates, hiermee terdege rekening te houden. Naast de reeds genoemde semantische en combinatorische verschillen waarop dit woordenboek de vinger probeert te leggen, gaat het hier om een derde belangrijk onderscheid, namelijk het verschil in pragmatische of gebruikswaarde van het betreffende item.

7.4 Varia

In de regel zijn de grammaticale (sub)categorieën van cognate-items in beide talen dezelfde. Een enkele keer zijn er afwijkingen, zoals in de onderstaande gevallen:
- werkwoorden kunnen in subcategorie verschillen. Zo wordt het werkwoord 'aftekenen/*afteken*' in de betekenis 'merkbaar zijn' in het Nederlands reflexief en in het Afrikaans intransitief gebruikt;
- de markering bnw./b.nw. duidt in beide talen bijvoeglijke naamwoorden aan die, in de regel, ook bijwoordelijk gebruikt kunnen worden (met de betekenis: op de wijze zoals in het bijvoeglijk naamwoord weergegeven); een opgave als bij 'binnenshuis' met bw. voor N. en b.nw./bw. voor A., duidt erop dat alleen in het Afrikaans het bijwoordelijke zowel als het bijvoeglijke gebruik voorkomt;
- soms is er een verschil in lexicaliseringsgraad tussen Nederlandse en Afrikaanse cognates. Is het verschil niet erg groot, dan worden de beide items als cognates behandeld en wordt het verschil door het spellingsonderscheid (los tegenover aaneenspellen) duidelijk gemaakt (zo bijvoorbeeld bij N. kennismaken tegenover A. *kennis maak*).

em.prof.dr. Willy Martin, *voorjaar 2011*

Gebruiksaanwysings

1. Die algemene aard van hierdie woordeboek

Voor u lê ’n woordeboek wat lyk soos ’n gewone *tweetalige woordeboek* Afrikaans-Nederlands – en wat dit ook is, maar wat daarnaas ook sterk afwyk van wat tradisioneel daaronder verstaan word. ’n Tweetalige woordeboek bestaan as ’n reël tog uit twee dele. In hierdie woordeboek, ANNA (= Afrikaans-Nederlands, Nederlands-Afrikaans), is dit nie die geval nie: dit bestaan slegs uit *een deel* waarin die twee tale saam beskryf en vertaal word. Daar is dus nie twee inskrywings *tafel* – een in ’n afdeling Nederlands-Afrikaans en een in ’n afdeling Afrikaans-Nederlands nie – maar een enkele afdeling. In die vaktaal word gesê dat die twee tale *geamalgameer* is; die woordeboekartikels uit albei tale is letterlik saamgevoeg en saamgesmelt. Dit maak van hierdie woordeboek ’n unikum in die leksikografie – twee tale is nog nie voorheen soos een taal in ’n tweetalige woordeboek weergegee nie.

Die keuse vir hierdie model is bepaal deur die eng verwantskap tussen Nederlands en Afrikaans. Afrikaans het in die sewentiende eeu uit Nederlands ontstaan en het in die loop van die daaropvolgende eeue ontwikkel tot ’n selfstandige taal met ’n eie spelling, morfologie en grammatika. Dit het egter steeds ’n woordeskat wat na vorm en betekenis grootliks met die Nederlandse woordeskat oorvleuel. Juis deur die amalgamasie word ’n regstreekse vergelyking van die twee tale baie makliker: die gebruiker hoef die woord *tafel* nie op te soek in die deel Nederlands-Afrikaans en in die deel Afrikaans-Nederlands nie, maar sien op één plek die ooreenkomste (bv. die tafel *dek* versus de tafel *dekken*) en die verskille (bv. die tafel *afdek* versus de tafel *afruimen*) in albei tale.

’n Geamalgameerde woordeboek is dus naas ’n vertalende woordeboek veral ook ’n *kontrastiewe woordeboek*: verskille en ooreenkomste tussen die woorde en betekenisse in die twee tale word op ’n sistematiese en oorsigtelike manier aan die gebruiker gewys. As die gebruiker byvoorbeeld die woord *robot* opsoek, sal hy/sy daar kan sien:

- dat Nederlands en Afrikaans albei die woord *robot* het;
- dat een betekenisonderskeiding (“outomaat”) sowel in Afrikaans as in Nederlands voorkom en een betekenisonderskeiding (“verkeerslig”) slegs in Afrikaans;
- en dat albei tale ’n aantal verbindings het waarvan party dieselfde is (gemerk met =), maar ook ’n aantal verbindings waartussen kleiner en groter verskille bestaan (gemerk met ≠).

Vergelyk die onderstaande voorbeeld waarin die Nederlands in romein

en die Afrikaans in kursief gegee word:

robot nw. [de; mv: -s,- ten], ***robot*** nw. [mv: -*te*]
A|N **(automaat die arbeid verricht)** ***robot, blikman*** ≠ als een robot bewegen *soos 'n blikman/robot beweeg*
N ***(paal met lig wat verkeer reël)*** **stoplicht, verkeerslicht =** *vir 'n robot wag* wachten voor een stoplicht ≠ *die robot verander na rooi/groen* het stoplicht springt op rood/groen; *die robot is rooi/groen/geel* het stoplicht staat op rood/groen/oranje; *oor 'n (rooi) robot ry* door het (rode) stoplicht rijden; *'n robot ignoreer* een stoplicht negeren; *die bestuurder het by die robot gestaan en wag* de automobilist stond te wachten voor de verkeerslichten

Laaste maar nie die minste nie is 'n geamalgameerde woordeboek ook 'n leeswoordeboek: 'n woordeboek waarin 'n mens nie slegs vertaalekwivalente soek of verskille vind nie maar een waarin jy ook net kan lees vir ontspanning. Wie in ANNA byvoorbeeld 'bloot' opsoek, vind nie slegs dat *kaal* die gebruiklikste Afrikaanse ekwivalent vir die Nederlandse *bloot* is nie; ANNA voer hom/haar verder van *bloot* na blootshoofds (Afrikaans *kaalkop*), van blootshoofds na *bloots ry* (Nederlands het (iem.) lastig maken), van *bloots ry* na blootsvoets (Afrikaans *kaalvoet*), ens. Met ander woorde, voordat 'n mens dit besef, neem ANNA jou van woord tot woord tot woord en juis dan het dié woordeboek baie om te bied.

2. Die amalgamasiemodel en die soort trefwoorde in ANNA

Die spesiale model, die sogenaamde *amalgamasiemodel*, wat vir hierdie woordeboek ontwerp is (vgl. W. Martin, Het ANNA-project of hoe men toch twee talen kan dienen, in: W. Martin, *Over woordenboeken*, Uitgeverij Het Spectrum, Utrecht, 2006) is iets nuuts in die leksikografie. Dit geld nie net vir Nederlands en Afrikaans nie maar is ook bruikbaar vir die beskrywing van ander nou verwante tale, byvoorbeeld die Suid-Afrikaanse Afrikatale uit die Nguni (Xhosa, Zoeloe, Ndebele, Swati) en die Sotho familie (Sesotho sa Leboa, Sesotho en Setswana) of vir die Skandinawiese tale soos Deens, Sweeds en Noorweegs. 'n Noodsaaklike voorwaarde vir die toepasbaarheid van die model is dat albei tale 'n groot mate van vorm- en betekenisverwantskap moet vertoon. So het Nederlands woorde soos *tafel*, *ontsnappen*, *cabaret*, *bloempot*, *opsnijden*, *pompoen* en *maken* waar Afrikaans die volgende teenhangers het: *tafel*, *ontsnap*, *kabaret*, *blompot*, *opsny*, *pampoen* en *maak*.
Die bostaande voorbeelde vertoon nie slegs 'n groot vormlike ooreenkoms nie maar hulle is ook semanties verwant deurdat hulle een of meer gemeenskaplike betekenisonderskeidinge het. Hierdie woorde word in die model 'cognates' (verwante woorde, woorde met dieselfde herkoms, of gekombineerde trefwoorde) genoem. (Die woord *cognate* word voort-

aan in hierdie teks gebruik.) In ANNA is 29 500, uit ’n totaal van ongeveer 60.000 trefwoorde cognates. Deur gebruik te maak van die cognate-konsep kan vir goed die helfte van die items ’n dubbele makrostruktuur (die voorkoms van die item in die deel Afrikaans-Nederlands asook in die deel Nederlands-Afrikaans) vermy word.
Hieronder word vervolgens die belangrikste kenmerke van die amalgamasiemodel opgesom:

- in plaas van die tradisionele dubbele makrostruktuur (trefwoordlys) wat oor twee dele versprei is (A-B; B-A) word die makrostrukture van die twee tale (A en B) verenig tot een geheel;
- die unifikasie geskied op die basis van formele en semantiese ooreenkoms: woorde word geamalgameer as daar ten minste een gemeenskaplike betekenisonderskeiding is. Die vorm moet ‘dieselfde’ wees, dit wil sê óf volledig identies (vgl. *tafel*) óf slegs ’n sistematies morfologiese en/of ortografiese verskil vertoon (vgl. ‘opsnijden/*opsny*’ of ‘cabaret/*kabaret*’) óf ondanks a-sistematiese verskille steeds as identies herkenbaar wees (vgl. ‘pompoen/*pampoen*’ of ‘bloempot/*blompot*’);
- waar ’n nie-geamalgameerde weergawe van die woorde tot ’n groot redundansie sou lei, verminder die amalgamasiemodel hierdie redundansie in sowel die makro as die mikro (die inligting oor die trefwoorde) drasties;
- hierdie vermindering lei ook tot ’n verhoging in die gehalte: die model waarborg immers ’n optimale en regstreekse vergelykbaarheid tussen die woorde van die twee verwante tale;
- die gebruik van die model is nie beperk tot die taalpaar Nederlands-Afrikaans nie, maar is ook toepasbaar op ander nou verwante taalpare;

ten slotte is die amalgamasiemodel ’n bidireksionele en bifunksionele model, dit wil sê die cognate-items (vgl. hieronder) kan in albei taalrigtings (in die geval van ANNA van Nederlands na Afrikaans en omgekeerd) gelees word en die woordeboekinligting word vir die twee groepe sprekers uit die taalpaar bestem.

In ANNA tref ’n mens vyf soorte trefwoorde aan:

- **absolute cognates**

woorde in albei tale wat na vorm en betekenis volledig identies is, soos tafel/*tafel*, hart/*hart*, kaas/*kaas* en paniek/*paniek;*

- **absolute cognates met vormverskil**

woorde wat in albei tale dieselfde betekenis het, ’n vormverskil vertoon maar sonder dat hierdie verskil herkenbaarheid belemmer, soos ontsnappen/*ontsnap*, gel/*jel*, pad/*padda*, kabeljauw/*kabeljou*, zalm/*salm* en spliterwt/*splitertjie;*

• **gedeeltelike cognates**
woorde wat in teenstelling tot absolute cognates in ten minste een betekenisonderskeiding verskil, soos robot/*robot* (robot beteken in Afrikaans ook 'verkeerslig') of geil/*geil* (naas die gemeenskaplike betekenis 'wellustig' beteken geil in Afrikaans ook 'vrugbaar') of aardig/*aardig* wat een betekenisonderskeiding in Nederlands en Afrikaans gemeenskaplik het ('behoorlijk, veel'), drie betekenisonderskeidinge wat slegs in Nederlands gebruik word ('simpatiek', 'welwillend', en 'oulik') en twee betekenisonderskeidinge wat slegs in Afrikaans voorkom ('naar, mislik' en 'ongemaklik');

• **non-cognates**
woorde met dieselfde betekenis maar 'n duidelike vormverskil, soos N. verkeersdrempel/A. *spoedwalletjie* of *spoedhobbel*, A. *kaalfoto*/ N. naaktfoto, N. kameleon/A. *verkleurmannetjie*, A. *pylreguit*/N. kaarsrecht, N. logé/A. *kuiergas*, N. citroen/A. *suurlemoen*, A. *hoenderkop*/N. tureluurs, N. ouwehoeren/A. *strooi praat*, A. *gonswoord*/N. buzzword;

• **vals vriende**
woorde wat slegs vormlik (skynbaar) ooreenstem maar glad nie wat 'n enkele betekenisonderskeiding betref nie, soos N. limoen (= klein suurlemoen)/ A. *lemoen* (= sinaasappel), N. glasbak (= A. *bottelbank*)/A. *glasbak* (= N. glazen schaal) of N. amper/A. *amper*. In ANNA lyk die laaste woordpaar, enigsins vereenvoudig, soos volg:

***amper*[1]** bw. *{!!}*
A ***(net nie, byna)*** **bijna**
= *amper dood* bijna dood
≠ *dit het amper onbetaalbaar geword* het is haast onbetaalbaar geworden; <inf.> *so ampertjies in/oor* centimeters naast/over **≠** <fig.> *amper, maar nog nie stamper* bijna, maar niet helemaal

amper[2] bw. *{!!}*
N **(nauwelijks)** ***net-net, nouliks***
≠ hij verdient amper genoeg om rond te komen *hy verdien nouliks genoeg om uit te kom*; hij kan amper bij de bovenste plank *hy kan net-net by die boonste rak bykom*

Vals vriende kan tot allerlei misverstande lei. Die Afrikaanse *amper* beteken presies die teenoorgestelde as die Nederlandse woord. Wie in Nederlands 'amper' die trein gehaal het, het hom wel gehaal. Wie in Afrikaans 'amper' die trein gehaal het, het dit nie gehaal nie. 'n 'Vals vriende'-paar word deur die spesiale teken !! gemerk. Hierdie merker geld slegs absolute vals vriende; nie gedeeltelikes (= cognates met bykomende betekenisonderskeidinge in Nederlands en/of Afrikaans - vgl. hierbo onder gedeeltelike cognates) of moontlike vals vriende by homonieme nie.

3. Bou en struktuur van ’n artikel

Uit die voorafgaande paragraaf is dit duidelik dat ANNA sowel ’n vertaal- as ’n kontrastiewe as ’n leeswoordeboek is en twee groepe gebruikers wil dien, nl. Afrikaans- en Nederlandssprekendes, waar Nederlands minder bekend of onbekend is aan die eerste groep en Afrikaans minder bekend of onbekend is aan die tweede groep.

ANNA is dus so saamgestel dat Afrikaanstaliges passiewe inligting (bv. wat ’n Nederlandse woord of uitdrukking beteken) én aktiewe inligting (byvoorbeeld hoe om ’n Nederlandse woord te verbuig/vervoeg/gebruik) oor Nederlands kan vind, en die omgekeerde geld die Nederlandstaliges: hulle kan passiewe en aktiewe inligting oor Afrikaans vind.
Om die teikengroepe te bereik en die funksies (teksproduksie en teksresepsie) te verwerklik, is daar ’n spesiale artikelstruktuur ontwerp waarby ’n onderskeid gemaak word tussen die non-cognates of nie-gekombineerde en die cognates of gekombineerde trefwoorde.

3.1 Non-cognates of nie-gekombineerde trefwoorde

Die behandeling van non-cognates verskil nie baie van wat normaalweg in ’n tradisionele tweetalige woordeboek gevind word nie. Die Nederlandse en die Afrikaanse vorm word elk as afsonderlike trefwoord opgeneem. So vind ’n mens in dieselfde trefwoordlys:
naas *padblokkade* ook wegversperring
naas *paddaboutjie* ook kikkerbilletje
naas *paddaman* ook kikvorsman
naas *paddavissie* ook dikkopje
naas *padvark* ook wegpiraat
ens., ens.

’n Tipiese behandeling van ’n non-cognate lyk soos volg:

padblokkade nw. [mv: *-s*]
A ***(afsperring v. ‘n pad)*** **wegversperring**

wegversperring nw. [de; mv: -en]
N **(versperring v.e. weg)** ***padblokkade***

Bostaande artikels gee dus vir die brontaalitem ortografiese (spelling), morfo-grammatikale (woordsoort (nw.), meervoud, en, in die geval van Nederlands, die lidwoord) en semantiese inligting (kort verklaring in die brontaal en vertaalekwivalente in die doeltaal). Gestel dat ’n Nederlandstalige die woord *padblokkade* in ’n Afrikaanse teks teëkom, vind hy/sy

die betekenis daarvan (passiewe inligting) onder die spesifieke item. Die gebruiker vind daar ook teksproduksie-inligting (soos die meervoud). As 'n Nederlandstalige gebruiker die Afrikaanse ekwivalent vir 'wegversperring' wil ken en gebruik (aktiewe inligting) kan hy/sy dit, net soos in elke ander produktiewe tweetalige woordeboek, vanuit sy/haar moedertaal (nl. 'wegversperring') opsoek. En dieselfde geld, *mutatis mutandis,* vir die Afrikaanstalige wat 'wegversperring' in 'n Nederlandse teks teëkom. Die behandeling van voorbeelde en uitdrukkings verskil oor die algemeen nie van dit wat in 'gewone' vertalende woordeboeke gevind word nie: dit funksioneer as passiewe inligting (in 'n begripswoordeboek) vir die nie-brontaalspreker (byvoorbeeld vir die Nederlandstalige by die woord *kaalbas* hieronder) en as aktiewe inligting (in 'n produksiewoordeboek) vir die brontaalspreker (byvoorbeeld vir die Afrikaanstalige by dieselfde item *kaalbas*).

kaalbas bw.
A ***(***<inf.> ***sonder klere aan)*** **naakt, in je blootje, in je blote kont, in je nakie =** *kaalbas rondloop* naakt rondlopen; **≠** *kaalbas staan* in je blote bast staan; *kaalbas swem* naakt zwemmen, naaktzwemmen.

Die besondere van hierdie meer uitgebreide artikels lê veral in die indeling in kontrastiewe (≠) en nie-kontrastiewe (=) voorbeelde. Dit word verder in paragraaf 4 bespreek.

3.2 Cognates of gekombineerde trefwoorde

Van die cognate trefwoorde is die gedeeltelike cognates die kompleksste. Aan die hand van die item bek/*bek* (hier in verkorte vorm weergegee) wordt eerstens die betekenisamalgamasie toegelig.

bek nw. [de; mv: -ken] ***bek*** nw. [mv: *-ke*]
A|N ❶ **(snavel of muil)** ***bek***
≠ <fig.> *reg in die leeu se bek inloop* je in het hol van de leeuw wagen
❷ **(**<pej., inf.> **mond v.e. mens)** ***bek***
= <fig.> je bek houden *jou bek hou*
≠ hij geeft hem een dreun op zijn bek *hy gee hom 'n hou op sy bek* **≠** <fig.> een grote bek hebben *'n groot bek hê, grootbek wees*; <fig.> op zijn bek gaan *op sy bek val*; <fig.> dit is spekkie voor het bekkie *dit is presies wat een mens wil hê*; <fig.> breek me de bek niet open *moenie dit uit my probeer trek nie*
≠ *iemand op sy bek slaan* iemand op zijn smoel slaan; **≠** <fig.> *'n groot bek opsit* een grote smoel opzetten; <fig.> *'n groot bek* een grote waffel, een mond als een hooischuur; <fig.> *jou bek rek* een grote mond opzetten;<fig.> *'n dik bek hê* mokken, pruilen; <fig.> *so moet 'n bek praat!* zo mag ik het horen!; <fig.> *pure bek wees* een praatjesmaker zijn; <fig.> *iemand in die bek ruk* iemand terugfluiten
❸ **(wat op een bek lijkt)** ***bek***
= de bek van een bankschroef *die bek van 'n bankskroef*; de bek van een schaaf *die bek van 'n skaaf*
A ***(uitloop/opening)*** **mond, opening**
= *die bek van 'n grot* de opening van een grot **≠** *die bek van 'n geweer/kanon* de tromp van een geweer/kanon; *bek van ´n trechter* trechtermond

Die trefwoord *bek* het vier betekenisonderskeidinge: drie gemeen-skaplikes en een wat slegs in Afrikaans voorkom. Die gemeenskaplike betekenisonderskeidinge word eerste gegee en daarna, indien dit voorkom, die eksklusief Nederlandse, gevolg deur, indien dit voorkom, die eksklusief Afrikaanse. Origens word die betekenisonderskeidings per taalblok (A|N, N, A) genommer. In die geval van *bek* kan sowel die Nederlands- as die Afrikaanstalige gebruiker sien dat bek/*bek* heelwat semantiese ooreenkomste vertoon: albei het die eerste betekenisonderskeiding van *bek* uitgebrei van diere na mense (betekenisonderskeiding 2) en vervolgens na lewelose dinge (betekenisonderskeiding 3). Afrikaans gaan nog een stap verder en veralgemeen *bek* tot 'opening' (vgl. bete-kenisonderskeiding 4). Die verskille en ooreenkomste tussen Afrikaans en Nederlands geld nie net die betekenisvlak nie maar ook die kombinasiemoontlikhede (= verbindings/voorbeelde). Dit word in die volgende paragraaf bespreek.

4. Behandeling van voorbeelde/verbindings

In 'n geamalgameerde woordeboek soos ANNA het die voorbeelde en verbindinge, na gelang daarvan of die brontaal die moedertaal van die gebruiker is of nie, óf 'n aktiewe óf 'n passiewe funksie.
'n Nederlandstalige wat *'n dik bek hê* opsoek, gebruik die woordeboek passief: hy/sy soek as niemoedertaalspreker 'n Afrikaanse verbinding op wat hy/sy nie ken/verstaan nie. Omgekeerd, vir die Afrikaanstalige geld dat hy/sy *'n dik bek hê* nie hoef op te soek om te verstaan wat daar staan nie maar dit wel doen, byvoorbeeld, om uit te vind hoe om hierdie uitdrukking in Nederlands weer te gee. Hy/sy gebruik die woordeboek dus aktief: om te produseer.
Voorbeelde/verbindinge het egter in ANNA nie slegs 'n begrips- of produktiewe funksie nie maar veral ook 'n *komparatiewe funksie*. Die kontras tussen twee nou verwante tale soos Afrikaans en Nederlands lê immers nie net op die vlak van die semantiek (die betekenis) nie maar veral ook op die vlak van die kombinasiemoontlikhede (die verbindings). Hoe die kombinasiekontras weergegee word, word hieronder toegelig.
Verbindings/voorbeelde in ANNA hou rekening met drie binêre parameters:

- die kontras: lewer die verbinding 'n kontras op tussen die twee tale of nie (is die verbinding wel of nie teenstellend/kontrastief relevant)?
- die (bron)taal: kom die verbinding uit Nederlands of uit Afrikaans?
- die idiomatisiteit: is die verbinding idiomaties (= figuurlik) of nie?

Van hierdie parameters is die eerste een die belangrikste: in ANNA is 'n verbinding *teenstellend* of *kontrastief relevant* as en slegs as:

• een of meer kombinasiewoorde in albei tale verskil, byvoorbeeld by die trefwoord *kabaal*: N. kabaal *maken* ↔ A. kabaal *maak/opskop;*
• óf die vertaling van die trefwoord in die verbinding wyk af van die verstrekte vertaalekwivalent(e), byvoorbeeld as A. *kaalbas* = N. naakt, in je blootje, in je blote kont, dan A. *kaalbas staan* ↔ N. in je blote bast staan;
• óf albei die voorwaardes nagekom word.

Met inagneming van hierdie drie parameters word voorbeelde/verbindings per betekenis verstrek en soos volg gerangskik:
• eers kom alle verbindings met Nederlands as brontaal, met daarbinne eers alle verbindings wat gelykwaardig is (=), gevolg deur dié wat verskillend/kontrasterend is (≠), waarby telkens die nie-idiomatiese verbindings die idiomatiese voorafgaan; voorbeelde/verbindings wat tot dieselfde kategorie behoort, word deur 'n kommapunt (;) geskei;
• vervolgens kom alle kontrasterende verbindings met Afrikaans as brontaal in dieselfde volgorde as wat hierbo vir Nederlandse verbindings genoem is.

Deur die verbindings volgens taal en kontras te orden, kan die gebruiker byvoorbeeld by 'bek' in die tweede betekenisonderskeiding 'mond v. mens', onmiddellik sien waar verskille (≠) en ooreenkomste (=) in die verbindings te vinde is. Hy/sy kan ook tydens 'lees' en naslaan sy eie roete bepaal. Indien hy/sy veral geïnteresseerd is in die verskille, kan daar volstaan word met die roetes wat kontrastief relevante verbindinge weergee (≠). Indien hy/sy veral in idiome geïnteresseerd is dan kan hy/sy hom/haar tot die figuurlike verbindings beperk. Origens wys by cognatebetekenisonderskeidinge die kategorie 'kontrastief relevante verbindinge vanuit Afrikaans' (*A* ≠) die Afrikaanstalige ook op ander moontlike Nederlandse vertaalekwivalente as dié wat die gebruiker in die hoofprofiel vind (byvoorbeeld die Nederlandse `smoel' as vertaling vir Afrikaans *bek*).

5.Verwysings

Verwysings speel 'n belangrike rol in die amalgamasiemodel omdat 'n groot aantal trefwoorde, die cognates, as een artikel behandel word. Aangesien daar gekies is om hierdie cognates of gekombineerde trefwoorde vanuit die Nederlands aan te bied en te behandel (so byvoorbeeld word die gekombineerde trefwoord pompoen/*pampoen* by pompoen behandel en nie by *pampoen* nie) is daar veral vir hierdie cognate-trefwoorde 'n verwysingstelsel uitgewerk. Die verwysingstelsel sorg daarvoor dat wie

'n Afrikaanse item opsoek inderdaad daarby uitkom, selfs al word dit nie behandel op die plek waar die item alfabeties tuishoort nie. Met ander woorde, wie *pampoen* opsoek, behoort dit maklik te vind selfs al word dit onder pompoen behandel.
Die verwysingstelsel in ANNA werk pragmaties en steun op die volgende beginsels:

- Afrikaanse cognate-items bevat nie 'n verwysing na hulle Nederlandse teenhangers as hulle onmiddellik daaraan (sou) voorafgaan of daarop volg, byvoorbeeld by A. *kabbel* word nie na N. kabbelen verwys nie omdat *kabbel* onmiddellik aan kabbelen/*kabbel* voorafgaan;
- Afrikaanse items wat nie in die onmiddellike buurt van hulle teenhangers voorkom nie bevat wel 'n verwysing na dié Nederlandse vorme en wel soos volg:
- by 'n nie-sistematiese spelling- en/of vormverskil is daar 'n verwysing op *woord*vlak (byvoorbeeld *pampoen* zie pompoen of *lê* zie legggen en liggen);
- by 'n sistematiese spelling- en/of vormverskil is die verwysing meestal op *woorddeel*vlak (byvoorbeeld *leksi-* zie (ook) lexi- (met sistematiese ks/x-wisseling)). Hierdie laaste verwysings word in 'n grys balkie gegee indien die bestek van die woorddeel of kluster (dit is die aantal items tussen die begin van 'n kluster en die einde daarvan, bv. by die kluster *baba-* is dit dan die items van *baba-aartappel* tot *babawagter*) sewe of meer trefwoorde is. In hierdie geval kry die gebruiker ekstra hulp om die item wat hy/sy soek makliker te kan vind. Ook by wisselings soos *s*/z en *y*/ij is daar soveel moontlik met hierdie beginsels rekening gehou.
- by verwysings tussen homonieme word ook die woordsoort van die trefwoorde verstrek, byvoorbeeld *keer*[2] (ww.) zie keren (ww.), omdat die Afrikaanse *keer* 'n homoniem is van die Nederlandse en die Afrikaanse *keer* (nw.).

Origens word daar ook by die funksiewoorde verwys (na die grammatiese toeligting). Aangesien dit niks met die opsoekbaarheid van cognates te make het nie word hierdie soort verwysing nie hier behandel nie maar wel in die volgende paragraaf.

6. Agtertekste

In feite bestaan die ANNA-woordeboek uit twee dele, nl. 'n *eerste deel* waarin die leksikale woorde (selfstandige naamwoorde, byvoeglike naamwoorde, werkwoorde, bywoorde en tussenwerpsels) uit die twee tale beskryf word en 'n *tweede deel* wat bestaan uit:

- funksiewoorde,

- geografiese name,
- taalname
- en afkortings.

Die keuse om hierdie items nie in die sentrale 'leksikale' gedeelte van die woordeboek te plaas nie het met die volgende aspekte te make:

- Wat die funksiewoorde betref: in teenstelling met die leksikale woorde lê die verskil/ooreenkoms hier nie so sterk op leksikale en kombinatoriese nie maar wel op funksionele vlak (wat die funksie(s) betref). Daarom is daar vir 'n weergawe gekies waar die voorbeelde/verbindings ter illustrasie van die funksie bedoel is en dus nie meer georden is op die basis van kombinatoriese verskille nie.
- Wat die geografiese name en taalname betref: net soos by ander eiename is slegs daardie items in die leksikale deel opgeneem wat 'n eie leksikale lewe lei (byvoorbeeld eie verbindings en/of eie betekenisse vertoon, of tot die spesifieke 'konteks' van Suid-Afrika en/of Nederland en België behoort (byvoorbeeld Afrikaner, Belg, Nederlander, Suid-Afrika, België, Nederland, ens.). Die ander geografiese name en name van tale is in aparte lyste weergegee.
- Omdat afkortings ook 'n afwykende behandeling kry, is hulle ook in die agtertekste opgeneem.

Ten slotte bevat die agtertekste ook nog 'n lys van hooftye van Nederlandse onreëlmatige werkwoorde.

7. Wat 'n mens verder nog oor ANNA moet weet

7.1 Metataal

In ANNA word sowel Nederlands as Afrikaans as metataal gebruik (albei is verstaanbaar vir die verskillende gebruikers):

- by die cognates word die resumé (kort betekenisbeskrywing) by gemeenskaplike betekenisonderskeidinge in Nederlands gegee;
- by non-cognates en by die nie-gemeenskaplike betekenisonderskeidinge van die cognates word die resumé na gelang van die betekenis van die item in die brontaal (Afrikaans of Nederlands) gegee;
- opmerkings word daar gegee waar die item toeligting nodig het wat nie (maklik) deur middel van die vertaling weergegee kan word nie, byvoorbeeld by 'binnevet': Die uitdrukking 'die binnevet van die boud' is 'n volksetimologie van die Engelse uitdrukking 'the benefit of the doubt'; opmerkings word altyd in Afrikaans gegee (ook as dit op inligting oor die Nederlands betrekking het);
- grammatiese en stilistiese aanduidings word verstrek in die taal van die beskrewe item;

• ‘vertalings’ wat heeltemal metatalig is, byvoorbeeld die verklaring by die verbinding *‘dankie hond’* (in die artikel ‘dankie’): ‘gezegd tegen iemand die geen ‘dank u’ zegt’ word normaalweg tussen ronde hakies ( ) weergegee.

7.2 Meervoudsaanduiding

By meervoudsaanduiding is daar voorkeur gegee aan duidelikheid bo konsekwentheid; ’n meervoudsaanduiding kan dus sowel voluit as in ’n verkorte vorm weergegee word. Die meervoudsaanduiding is gerig op die vorm van die item: as een van die betekenisonderskeidinge ’n meervoud het, word hierdie meervoudsvorm by die grammatiese inskrywings verstrek. As die betrokke item nie telbaar is nie word dit deur [mv: -] aangedui. Normaalweg het eiename geen meervoud nie; in sulke gevalle word geen meervoudsaanduiding verstrek nie. Ook by pluralia tanta (items wat slegs in die meervoud voorkom, byvoorbeeld ‘verblijfskosten’) word geen meervoudsaanduiding gegee nie (by die Nederlandse items word die lidwoord wel gegee).

7.3 Volgordekwessies

Vir die geamalgameerde makrostruktuur waar Afrikaanse en Nederlandse items saam voorkom, geld die gewone alfabetiseringsreëls. Items met ‘n kleinletter gaan items met ‘n hoofletter vooraf. By homonieme (wat met superskrifnommers van mekaar onderskei word) geld die volgende volgorde:

• byvoeglike naamwoorde
• naamwoorde
• werkwoorde
• bywoorde
• tussenwerpsels
• funksiewoorde

Homonieme wat verwysings kry, word laaste geplaas, byvoorbeeld: hoor[1] (nw.), hoor[2] (tw.), *hoor[3]* (ww.) zie horen (ww.).

Werkwoorde word in subkategorieë verdeel en soos volg georden:

• onoorganklik
• onoorganklik wat ook refleksief gebruik kan word (= opsioneel refleksief)
• oorganklik (opsioneel refleksief of nie)
• refleksief (= verplig refleksief)
• koppel- en hulpwerkwoorde

By die aangawe van vertaalekwivalente geld normaalweg dat die gebruiklikste item eerste staan. Veral by cognates is dit belangrik:

dikwels is daar wel ‘n Afrikaanse cognate-item maar dit is ‘n minder gebruiklike woord. So staan daar byvoorbeeld by die cognate ordinair/*ordinêr* die minder gebruiklike *ordinêr* eers in die derde plek as vertaling van ordinair, na *vulgêr* en *goedkoop.*
By die raadpleeg van cognates moet hiermee deeglik rekening gehou word. Naas die reeds genoemde semantiese en kombinatoriese verskille waarop die woordeboek probeer dui, gaan dit hier ook om ‘n derde belangrike onderskeid, naamlik die verskil in pragmatiese of gebruikswaarde van die betrokke item.

7.4 Varia

Normaalweg is die grammatikale (sub)kategorieë van cognate-items dieselfde in albei tale. In enkele gevalle is daar afwykings, soos in die onderstaande voorbeelde:

- werkwoorde se subkategorieë kan verskil. So word die werkwoord ‘aftekenen/*afteken*’ in die betekenisonderskeiding ‘merkbaar wees’ in Nederlands refleksief en in Afrikaans onoorganklik gebruik;
- die merker bnw./b.nw. dui in albei tale byvoeglike naamwoorde aan wat normaalweg ook bywoordelik gebruik kan word (met die betekenis: op die manier soos deur die byvoeglike naamwoord weergegee); ‘n inskrywing soos by ‘binnenshuis’ met bw. voor N. en b.nw./bw. voor A. dui daarop dat daar slegs in Afrikaans sowel ‘n bywoordelike as ‘n byvoeglike gebruik voorkom;
- soms is daar ‘n verskil in die leksikaliseringsgraad tussen Nederlandse en Afrikaanse cognates. Waar die verskil nie baie groot is nie word albei items soos cognates behandel en word die verskil deur die spellingonderskeid (los teenoor vas) duidelik gemaak (byvoorbeeld by N. kennismaken teenoor A. *kennis maak*).

em.prof.dr. Willy Martin, *voorjaar 2011*
(vertaling: Rufus Gouws)

Gebruikte afkortingen/markeringen/symbolen

grammaticale markeringen

bnw./b.nw.	bijvoeglijk naamwoord/byvoeglike naamwoord
nw.	naamwoord
ww.	werkwoord
bw.	bijwoord/bywoord
tw.	tussenwerpsel
voorz./voors.	voorzetsel/voorsetsel
voegw.	voegwoord
voornaamw.	voornaamwoord
telw.	telwoord
lidw.	lidwoord
onbep.	onbepaald
bep.	bepaald
aanw.	aanwijzend/aanwysend
betr.	betrekkelijk/betreklik
bez./bes.	bezittelijk/besitlik
tr.	transitief
intr.	intransitief
refl.	reflexief/refleksief
opt.refl./ops.refl.	optioneel reflexief/opsioneel refleksief
hulpww.	hulpwerkwoord
koppelww.	koppelwerkwoord
enk.	enkelvoud
mv.	meervoud
ondersch./ondersk.	onderschikkend/onderskikkend
nevensch./newesk.	nevenschikkend/neweskikkend
hoofdtelw./hooftelw.	hoofdtelwoord/hooftelwoord
rangtelw.	rangtelwoord
attr.	attributief
pred.	predicatief
nw.pl.	plurale tantum

stilistische en andere markeringen

inf.	informeel
form.	formeel
vulg.	vulgair/vulgêr
slang	slang

BN	Belgisch Nederlands (Nederlands zoals alleen in België gebruikelijk)
NN	Nederlands Nederlands (Nederlands zoals alleen in Nederland gebruikelijk)
m.g.	minder gebruikelijk/gebruiklik
vero.	verouderd
euf.	eufemistisch
pej.	pejoratief
bel.	beledigend
scherts./skerts.	schertsend/skertsend
RK	rooms-katholiek / Rooms-Katoliek
prot.	protestants / Protestants
kindert.	kindertaal
stud.	studente(n)taal
fig.	figuratief
ZA	Zuid-Afrika
SA	Suid-Afrika
Ned.	Nederlands
Afr.	Afrikaans
afk.	afkorting
opm.	opmerking

symbolen/fonts

!!	aanduiding voor valse vrienden
( )	duidt resumé aan of optionele elementen of metataal (bv. bij voorbeelden)
< >	duidt labels aan
{ }	hierbinnen worden ‘opmerkingen’ weergegeven
[ ]	duidt grammaticale informatie aan
=	niet-contrastieve verbinding in Afr./Ned.
≠	contrastieve verbinding in Afr./Ned.
cursief	alle tekst in het Afrikaans (zowel objecttaal als metataal)
romein	alle tekst in het Nederlands (zowel objecttaal als metataal)
A/N	cognate-betekenis(sen)
A	exclusief Afrikaanse betekenis(sen)
N	exclusief Nederlandse betekenis(sen)
_	duidt aan dat de onderstreepte lettergreep klemtoon heeft

Gebruikte afkortings/merkers/simbole

grammatikale merkers

bnw./b.nw.	bijvoeglijk naamwoord/byvoeglike naamwoord
nw.	naamwoord
ww.	werkwoord
bw.	bijwoord/bywoord
tw.	tussenwerpsel
voorz./voors.	voorzetsel/voorsetsel
voegw.	voegwoord
voornaamw.	voornaamwoord
telw.	telwoord
lidw.	lidwoord
onbep.	onbepaald
bep.	bepaald
aanw.	aanwijzend/aanwysend
betr.	betrekkelijk/betreklik
bez./bes.	bezittelijk/besitlik
tr.	transitief
intr.	intransitief
refl.	reflexief/refleksief
opt.refl./ops.refl.	optioneel reflexief/opsioneel refleksief
hulpww.	hulpwerkwoord
koppelww.	koppelwerkwoord
enk.	enkelvoud
mv.	meervoud
ondersch./ondersk.	onderschikkend/onderskikkend
nevensch./newesk.	nevenschikkend/neweskikkend
hoofdtelw./hooftelw.	hoofdtelwoord/hooftelwoord
rangtelw.	rangtelwoord
attr.	attributief
pred.	predicatief
nw.pl.	plurale tantum

stilistiese en ander merkers

inf.	informeel
form.	formeel
vulg.	vulgair/vulgêr
slang	slang

BN	Belgiese Nederlands (Nederlands soos slegs gebruiklik in België)
NN	Nederlands Nederlands (Nederlands soos slegs gebruiklik in Nederland)
m.g.	minder gebruikelijk/gebruiklik
vero.	verouderd
euf.	eufemistisch/eufemisties
pej.	pejoratief
bel.	beledigend
scherts./skerts.	schertsend/skertsend
RK	rooms-katholiek/Rooms-Katoliek
prot.	protestants/Protestants
kindert.	kindertaal
stud.	studente(n)taal
fig.	figuratief
ZA	Zuid-Afrika
SA	Suid-Afrika
Ned.	Nederlands
Afr.	Afrikaans
afk.	afkorting
opm.	opmerking

simbolen/fonte

!!	aanduiding van vals vriende
( )	dui resumé aan of opsionele elemente of metataal (bv. by voorbeelde)
< >	dui etikette aan
{ }	hierbinne word 'opmerkings' weergegee
[ ]	dui grammatikale inligting aan
=	nie-teenstellende verbinding in Afr./Ned.
≠	teenstellende verbinding in Afr./Ned.
cursief	alle teks in Afrikaans (sowel objektaal as metataal)
romein	alle teks in Nederlands (sowel objektaal as metataal)
A/N	cognate-betekenisonderskeiding(s)
A	eksklusief Afrikaanse betekenisonderskeiding(s)
N	eksklusief Nederlandse betekenisonderskeiding(s)
_	dui aan dat die onderstreepte lettergreep beklemtoon word

Voorbeeldpagina (Nederlands)

Algemeen: Nederlandse informatie (trefwoorden, grammaticale gegevens, betekenissen, voorbeelden, vertalingen) staat altijd romein, Afrikaanse altijd *cursief*. Extra informatie over inhoudelijke zaken (=commentaar) wordt altijd in het Afrikaans gegeven en staat dus *cursief*.

Zie voor meer informatie ook de **Gebruiksaanwijzing en de Lijst van gebruikte afkortingen, markeringen en symbolen.**

Nederlandse trefwoorden staan vet en romein afgedrukt, Afrikaanse vet en cursief.

Superscripten onderscheiden woorden die op dezelfde wijze gespeld worden maar tot een andere woordcategorie behoren en/of qua betekenis sterk verschillen.

A|N in de kantlijn geeft aan dat de volgende betekenis(sen) zowel in het Afrikaans als in het Nederlands voorkomt/voorkomen. Bij meerdere betekenissen worden deze genummerd met bolletjes.

A resp. N in de kantlijn geeft aan dat de volgende betekenis(sen) alleen in het Afrikaans resp. Nederlands voorkomt/voorkomen.

Valse vrienden, woorden die (nagenoeg) dezelfde vorm hebben in het Nederlands en het Afrikaans maar sterk afwijken inzake betekenis, worden van een speciaal symbool !! voorzien.

Trefwoorden worden gevolgd door woordsoortinformatie en, tussen rechte haken, door andere grammaticale informatie.

Korte betekenisomschrijvingen en vertaalequivalenten staan vet; Nederlandse romein en Afrikaanse cursief.

Een isgelijkteken geeft aan dat de volgende voorbeeldzin(nen) en vertaling(en) in beide talen overeenstemt/overeenstemmen.

Een isongelijkteken geeft aan dat er een relevant verschil is tussen voorbeeldzin(nen) en vertaling(en).

Tussen geknikte haken staan labels die extra informatie geven.

Bij sommige trefwoorden wordt verwezen naar andere trefwoorden (steeds van het Afrikaans naar het Nederlands), of naar het grammaticale compendium in het nawerk. Eindigt een verwijzing op een liggend streepje dan wordt naar een woorddeel verwezen. Staat een dergelijke verwijzing in een grijze balk, dan is dit bedoeld als een extra steun bij het opzoeken van het woord dat men zoekt.

borg[1] nw.[de; mv: -en], ***borg*** nw.[mv: *-e*]
A|N **1 (borgsom)** ***borg*** **=** borg betalen *borg betaal*
2 (die belooft schulden te betalen) ***borg*** **=** de borg aanspreken *die borg aanspreek;* ergens borg voor staan *borg staan vir iets* **≠** zich borg stellen voor iets/iemand *borg staan vir iets/iemand*
N **(beschermingsmiddel)** ***beveiliging***
A ***(iemand wat vir finansiering instaan)*** **sponsor**

borg[2] ww.tr.*{!!}*
A ***(finansieel ondersteun)*** **sponsoren, adopteren ≠** *'n (glans)geleentheid borg* een evenement sponsoren; *sy wil 'n Soedanese kindjie borg* ze wil foster parent worden van een Soedanees kindje

borgen ww.tr *{!!}*
N **(beveiligen tegen losraken)** ***vassluit***

boom nw.[de; mv: bomen], ***boom*** nw.[mv: *bome*]
A|N **(grote plant met stevige stam)** ***boom*** **=** de boom van kennis (van goed en kwaad) *die boom van kennis (van goed en kwaad)* **=** <fig.> de kat uit de boom kijken *die kat uit die boom kyk;* <fig.> boompje groot, plantertje dood *boompie groot, plantertjie dood* **≠** <fig.> een boom van een vent *'n berg van 'n kêrel*, *'n blok van 'n man*, *'n yslike kêrel;* <fig.> je kunt de boom in! *jy kan gaan boomklim!;* <fig.> hoge bomen vangen veel wind *hoë bome vang die meeste wind;* <fig.> door de bomen het bos niet zien *deur/vanweë die bome die bos nie meer sien nie;* <fig.> aan de vruchten kent men de boom *'n mens ken die boom aan sy vrugte;* <fig.> oude bomen verplant men niet *'n ou boom verplant nie maklik nie/kan nie maklik verplant word nie* **≠** <fig.> *die appel val nie ver van die boom nie* zo vader, zo zoon, de appel valt niet ver van de stam/boom; <fig.> *tussen die boom en die bas wees* weifelachtig zijn, noch het een noch het ander zijn; <fig.> *buig die boompie terwyl hy nog jonk is* jonge rijzen kan men buigen (maar oude bomen niet); <fig.> *dit gaat maar tussen die boom en die bas* het gaat maar matig

botter[3] nw. zie **boter** nw.
botter- zie ook **boter-**

Artikeluitleg (Afrikaans)

Algemeen: Nederlandse inligting (trefwoorde, grammatikale gegewens, betekenisonderskeidings, voorbeelde, vertalings) is deurgaans romeins gedruk, Afrikaanse inligting *kursief*. Bykomende inligting oor inhoudelike aangeleenthede (= kommentaar) word altyd in Afrikaans gegee en is dus *kursief* gedruk.

Vir meer inligting kan ook die **Gebruiksaanwysings en die lys Gebruikte afkortings, merkers en simbole geraadpleeg word.**

Nederlandse trefwoorde word in vet romeinse druk en Afrikaanse trefwoorde in vet kursiewe druk aangegee.

Boskrifnommers word gebruik om te onderskei tussen woorde wat eenders gespel word maar tot verskillende woordsoortkategorieë behoort en/of sterk verskil t.o.v. betekenis.

A/N in die kantlyn dui aan dat die daaropvolgende betekenis(se) in Afrikaans sowel as in Nederlands voorkom. Waar meerdere betekenisonderskeidings voorkom, word dié in sirkeltjies genommer.

A of N in die kantlyn dui aan dat die daaropvolgende betekenis(se) uitsluitlik in Afrikaans of Nederlands onderskeidelik voorkom.

Valse vriende, d.w.s woorde wat in Afrikaans en Nederlands (nagenoeg) dieselfde vorm het maar sterk van betekenis verskil, word deur ‘n spesiale simbool !! aangedui.

Trefwoorde word gevolg deur woordsoortinligting, met direk daarna bykomende grammatikale inligting tussen vierkantige hakies.

Kort betekenisomskrywings en vertaalekwivalente word in vet druk gegee, Nederlands in romeinse en Afrikaans in kursiewe druk.

’n Isgelykaanteken (=) dui aan dat die daaropvolgende voorbeeld(e) in die twee tale ooreenstem.

‘n Isongelykteken dui aan dat er ‘n relevante verskil is tussen voorbeeld(e) en vertaling(e).

Punthakies word gebruik vir etikette wat bykomende inligting verskaf.

By sommige trefwoorde staan ‘n verwysing, óf na ‘n ander trefwoord (deurgaans van Afrikaans na Nederlands), óf na die grammatikale kompendium. ‘n Verwysing wat op ‘n koppelteken eindig, verwys na ‘n woorddeel. Derglike verwysings wat in ‘n grys balk gedruk staan, dien as bykomende hulpmiddel by die opsoek van woorde waarna gesoek word.